

DİL İKONİKLİĞİ, YANSIMA SÖZCÜKLER VE TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI BAĞLAMINDA DİLDE GÖRSEL İKONİKLİK

İsa SARI*

Öz: Dilde ikoniklik Türkçede daha çok varlıkların, hareketlerin veya kavramların dildeki ses envanteriyle eşleştirilerek ifade edilmesi üzerinden, yani işitmeye dayalı ses yansımaları sözcükler etrafında tanımlanması yoluyla incelenmiştir. Ancak dilde ikoniklik sesbilgisel düzeyin dışında makro ölçekte dilbilgisinin hemen her düzeyinde ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan mikro düzeyde ses benzerliği ve taklidi dışında şekilsel/görsel benzerlik yoluyla oluşturulmuş ikonik sözcüklerin de Türkçenin sözcük varlığında kodlanmış durumdadır.

Bu çalışmada dilde ikonikliğe genel hatlarıyla temas edildikten sonra ikonik dil göstergeleri işitsel ve görsel olarak temelde iki başlık altında değerlendirilmiş ve diğer pek çok dile ortak olarak Türkçenin sözcük varlığında da yer alan U dönüşü, V yaka, parantez bacak gibi esasında yazıya ait unsurların sözcük varlığı öğelerini oluşturmalarında, nesnelere tanımlamada ve dolayısıyla dilde kavram karşılımlarında yardımcı araçlar olma durumları irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İkonik Dil, Yansıma Sözcükler, Dil İkonizmi, Görsel İkoniklik
Language Iconicity, Onomatopoeias and Visual Iconicity in Language in the Context of Turkish Vocabulary

In Turkish, linguistic iconicity has been mostly analyzed on the basis of onomatopoeia which are the expression of entities, movements or concepts via matching them with the sound inventory in the language, in other words, through the definition of them based on hearing. However, iconicity in language can occur at almost every level of grammar beyond the phonological level. Such iconic realizations constitute language iconicity at the macro level. On the other hand, at the micro level, apart from sound similarity and imitation, iconic lexical elements formed through shape/visual similarity and imitation are also encoded in the lexicon of Turkish.

In the present study, after touching upon iconicity in language in general terms, iconic language signs are evaluated under two headings as auditory and visual, and their status as auxiliary tools in the formation of lexical items, in defining objects, and thus in naming concepts in the language, especially in the formation of the elements of writing such as U-dönüşü (U-turn), V-yaka (v-neck), parantez bacak (lit. parenthesis leg 'knock knees'), which are common with many other languages and also in the lexicon of Turkish, are examined.

Keywords: Iconic Language, Onomatopoeia, Linguistic Iconicity, Visual Iconicity

Giriş

Biçimler ve temsil ettikleri, diğer bir ifadeyle dil unsurları ile bunların anlamları arasındaki bağlantıların nedensiz olması dile dair başlıca özelliklerin en önemlileri arasındadır. Sözlüksel veya dilbilgisel ayırımına gidilmeksizin genel olarak bir dilsel unsurun anlamı veya içeriği ile onu meydana getiren sesler, yani yapı (biçim) arasında herhangi bir zorunlu, içsel veya doğal ilişki bulunmaz. Antik Yunan düşünürleri tarafından da biçim ve anlam ilişkisi sınırlarında, varlıkların adları ile onların dildeki karşılıklarının arasında doğal bir bağın bulunup bulunmadığı çerçevesinde tartışılan ancak Saussure ile bilimsel bir zeminde irdelenmeye başlanan "göstergenin nedensizliği"

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Çorum/TÜRKİYE. E-posta: isasari@hitit.edu.tr., ORCID No: 0000-0003-3766-1438
Makalenin Geliş Tarihi: 05.06.2023 - Makalenin Kabul Tarihi: 15.11.2023
DOI: turkbilgi.1409272

(veya nedenliliği) ilkesi, bu noktada, ses yansımaları biçimleri ile ünlemler gibi birkaç istisna kategorisi dışında dilsel göstergeler (temel olarak sözcükler) ile onların gösterdikleri yani anlamları arasında herhangi bir ilintinin bulunmadığı esasında şekillenir. Bu sebeple ilkeye göre gösteren-gösterilen arasındaki ilişki toplumsal ve kültürel uzlaşıyla ilgilidir. Bundan kaynaklı olarak farklı dillerde aynı olgular, kavramlar veya hareketler için farklı gösterenler ortaya çıkmıştır. Öyle ki konuşma dillerinde örneğin herhangi bir ayırt edici varyantı/türü bulunmayan [güneş] gibi bir varlık için dahi bambaşka dilsel göstergeler tercih edilmektedir.¹ Dilde nedensizlikten bahsedilmemesi durumunda ise aynı kavramlar, durumlar vs. için her dilde aynı gösterenler kullanılıyor olurdu.

Dilde nedensizlik, dil göstergelerinin zaman içinde değişebilmesine olanak tanır. Dil gösterenleri ile gösterdikleri arasında doğrudan ve doğal bir bağ bulunmaması bu göstergeleri zaman içinde çeşitlenmeleri, değişmeleri, erozyona uğramaları ve çok anlamlı veya çok işlevli konuma gelmelerini temin eder. Göstergelerin nedensizlik esasında oluşturulmamış bulunmaları durumunda ise çeşitlenmeler istisna olmak üzere mutlak bir değişmezlikten söz edilebilirdi ve örneğin çok anlamlılıktan, eş anlamlılıktan veya seslik çeşitlenme ya da değişmelerden bahsedilemezdi. Diğer taraftan farklı kültürlerde ve dillerde aynı seslerden aynı sırayla oluşmuş göstergelerin, başka bir ifadeyle bire bir aynı dilsel biçimlerin farklı kavramlara karşılık gelmesi de yine dilde nedensizlik ile ilgilidir. Bu da bir bakıma kavramlara denk gelen dil göstergelerinin uzlaşısı ve oluşturma ile ilgili bulunduğu işaret eder. Ancak tesadüf veya kopyalama gibi nedenlerle farklı dillerde aynı kavramlar aynı gösterenlerle de ifade dileyebilir. Öte yandan dilde nedensizlik yalnızca konuşma dillerine özgü değildir. İşaret dillerinde de göstergelerin nedensizliği ilkesinden bahsetmek mümkündür. İşaret dillerini şekillendiren bedensel hareketler, yüz ifadeleri veya el biçimleri ile bunların taşıdığı anlamlar bir bakıma taklit esasında oluşturulsa da bunlar arasında doğal bir bağlantı bulunması zorunlu tutulmaz veya farklı işaret dillerinde aynı kavram ve olgular farklı hareketlerle, işaretlerle temsil edilebilir. Tüm bu sebeplerle dünyanın farklı bölgelerindeki konuşma dillerinin ve ayrıca işaret dillerinin göstergeleri birbirinden farklılaşır ve böylece aynı coğrafyada dahi pek çok dil şekillenir, işaret dilleri arasında dahi anlaşma güçlükleri ortaya çıkar.

Bu çalışmada, yukarıda genel hatlarıyla verilen dil göstergesinin nedensizliği ilkesine aykırı olarak davranan ve "nedenli" göstergeler olarak tanımlanagelen ikonik göstergelerin temel özelliklerine değinilecek, bu tür göstergelerin nasıl sınıflandırıldığıyla ilgili genel bilgilere yer verilecek ve yazı temelinde de şekillenebilen görsel dil ikonizmleri irdelenecektir.

1. Dilde İkoniklik ve İkonik Göstergeler

Dillerin sözlüksel envanterini oluşturan unsurların büyük bir kısmı nedensizlik ilkesiyle açıklanabilse de dilde tüm göstergelerin nedensiz olarak, diğer bir ifadeyle gösterilenleri arasında herhangi bir bağ bulunmaksızın biçimlendiğini savunmak mümkün değildir. Dünya dillerinin pek çoğunda duyulara, hislere veya devinime ilişkin

¹ Doğada birden fazla çeşidi/varyantı bulunabilecek *taş*, *köpek*, *ağaç* gibi temel sözcükleri unsurlarının renk, şekil, büyüklük gibi çok farklı niteliklerine bağlı olarak dillerde ifadelerinde de farklılıklar ortaya çıkabilir. Dolayısıyla varyantları bulunmayan kavram ve olgular dilde nedensizlik konusu tartışılırken daha nitelikli örnekler olmaları yönüyle çeşitlenme sunmadıklarından, tüm diller ve topluluklar için tek biçimli olmaları yönüyle daha kullanışlıdır.

pek çok ses-ikonik unsur bulunmaktadır (Perniss, Thompson & Vigliocco, 2010) ve bu unsurlar (göstergeler) doğrudan gösterilenlerin kendileri olmaları yönüyle de diğer göstergelerden ayrılırlar. Bazı seslik farklılıklarla çeşitli dillerde ortaklaşabilen ses yansımaları sözcükler, bebek diline ait birtakım ifadeler veya bazı sözlükselleşmiş ünlemler (yazımda çeşitlilik sunsalar dahi) dilde nedensizlik ilkesine aykırı görünüm sunabilir. Örneğin kedinin çıkardığı en temel (genel tanımlı) ses dünya dillerinin büyük bir kısmında /m/ ve /v/ gibi dudaksız ünsüzlerle, ayrıca /a/, /e/, /i/, /o/ gibi ünlülerle ilişkilendirilir ve temelde bu seslerin bir araya getirilmesiyle sözlükselleştirilir: Türkçede *miyav*, İngilizcede *meow*, Fransızcada *miaou*, Çince *miāo* gibi. Öte yandan *ah*, *oh* gibi bazı ünlemler de bir bakıma "nedenli göstergeler" arasında değerlendirilebilir. Bundan hareketle, nedensiz göstergelerle gösterenleri arasında sembolik bir bağ bulunurken bu bağın nedenli göstergelerde ikonik durumda olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak her ne şekilde olursa olsun hem sembolik hem de ikonik unsurların zihinsel sözvarlığında eşit olarak saklandığını ve aynı seviyede işlem gördüğünü, buna rağmen ikonik unsurların daha akılda kalıcı ve çözümlenebilir olduğunu savunmak da mümkün görünmektedir. Yine de bu hususta disiplinler arası deneysel çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmalar sonucunda insan zihninin sembolik veya ikonik unsurları nasıl algılayıp işlediği konusunda daha belirgin yargılarda bulunulabilecektir. Ancak çocuklarda dil gelişimi ve dil edinimi esnasında ikonik dil göstergelerinin daha etkili olduğu da belirtilmelidir. Zira varlıkları ve hareketleri anlama ve adlandırmada bebeklikte ve erken çocukluk döneminde ikonik göstergeler daha açıklayıcı ve şeffaf bir nitelik sergilemektedirler ve bu tür göstergeler ebeveynler tarafından sevgi, yakınlık gibi başkaca işlevler etrafında da tercih edilebilmektedir. Örneğin *araba* yerine *han han* veya *ağn ağn*, *kedi* yerine *pisi pisi*, *öpücük* yerine *mucuk* gibi ses-ikonik biçimlerinin tercih edilmesi, farklı bir çalışmanın konusu olan, bebek ve çocuk diline ait sık gözlemlenen durumlardandır. Bu tür ikonik kullanımlar bebeklik ve erken çocukluk döneminde türetkenlik ve işleklilik sunsa da zaman içinde azalma eğilimi gösterir. Ancak bunlardan bir kısmı yetişkin dilinde de yerleşebilir, hatta sözlükselleşebilir veya yaygın kullanım alanı bulamazsa dahi zaman zaman kullanılabilir.

Dilde ikoniklik yalnızca sözvarlığı unsurlarında ve biçimbilgisinde değil dilbilgisinin diğer çeşitli düzeylerinde de ortaya çıkabilir. Örneğin sözdizimi de bir dereceye kadar dilde ikonikliğin konusu olabilir. Bu noktada araştırmacılar tarafından *Veni, vidi, vici* [*Geldim, gördüm, yendim*] örneği verilir ve bu örnekte de olduğu üzere fiillerin sözdizimindeki sıralarının ikonik olarak ilgili eylemlerin zamansal sıralamalarını yansıttığı görüşü üzerinde durulur. Dolayısıyla sözlüksel düzeyin ötesinde de dilde eylem veya düşünce sırasının sözdiziminde yerleştirim esnasında ikoniklikten bahsedilmesi mümkündür. Diğer yandan tekrarların da dilde ikonikliği temsil ettiği belirtilebilir. Öyle ki, bir biçimin tekrarı, o biçimle ilişkili anlamın yoğunluğunu ortaya çıkarır. Özellikle çokluğun bire bir tekrarlarla işaretlendiği dillerde bu ikoniklik daha görünür durumdadır. Türkçede de örneğin *m*-li tekrarlarla bu ikonikliğin yansımalarını görmek mümkündür. *ev > ev mev* 'ev ve diğerleri' ya da *kasap > kasap masap* 'kasap ve diğerleri'. Burada *m*-li ikonikliğin 'X ve diğerleri' olarak çözümlenebilecek bir anlam şemasını ortaya çıkardığı belirgin durumdadır. Ancak bu tür ikoniklikler makro düzeyde kuramsal dil ikonikliğinin konusudur. Mikro düzeyde ikoniklik yalnızca sözvarlığı unsurları ile ilişkilidir. Dolayısıyla dilde ikonikliği kapsamı yönüyle makro ve mikro olmak üzere iki

ana kategori altında toplamak da mümkündür.² Makro düzeydeki ikoniklikler dil felsefesinin ve dil-düşünce ilişkisinin konusu kapsamında değerlendirilmeye daha elverişlidir.

Konuşmada dil göstergeleriyle eşzamanlı olarak çeşitli beden hareketleri ile jest-mimikler de çoğu durumda aktif rol oynar. Bu tür beden hareketleri de işaret dillerinde olduğu gibi esasında ikonik temsillerdir. Örneğin yeme eylemiyle ilgili bir söylemde konuşmaya yemek yeme eylemini temsil eden beden hareketleri (mesela elleri ağza götürme) eşlik edebilir ve bu hareket söylemi pekiştirme işleviyle, yemek yeme eyleminin bir temsili durumundadır. Bilhassa kızgınlık, sinirlilik durumlarında veya hararetle tartışmalarda bu tür eşlik eden beden hareketleri ile jest-mimiklerin kullanımına daha sık başvurulabilir. Böylece temsil işlevli ikonik dil dışı hareketler dili destekleyici araçlar olarak söylemle beraber yer alırlar. Dilin ortaya çıkışına ve kökenine dair ipuçları barındırabilen bu tür dil dışı gösterenler de dolaylı olarak dilde ikoniklik kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak böylesi dil dışı temsili veya taklidî gösterenler disiplinler arası bir düzlemde incelenmeli ve sınıflandırılmalıdır.

Dil göstergesinin nedensizliği ilkesi her ne kadar biçim-anlam arasında doğal ve içsel bir bağlantının bulunmadığı esasına dayansa da dil ikonikliği (ikonik dil veya dil ikonizmi) biçim ve anlam arasında bir dereceye kadar ilişki kurulması durumlarını ortaya çıkarabilir. Genel itibarıyla dil ikonikliği, dil göstergeleri ile bunların anlamları arasında benzerlik bulunması durumudur. Dolayısıyla bu bağlamda ikonik bir gösterge, yapısı anlamına bir yönüyle işaret eden göstergedir. Dil ikonikliği ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi veya söylem gibi tüm dilbilgisel düzeylerde, konuşma dillerinde veya işaret dilinde yer alabilir (Meir & Tkachman, 2018). Öyle ki bu düzeylerin etkileşim alanlarında dahi ikoniklikten söz edilebilir. Bu hususta "yakınsallık ikonikliği" ilkesi, anlam yönüyle birbirine yakın olan unsurların, konsept ve anlam itibarıyla uzak olanlara kıyasla morfo-sentaktik olarak da birbirlerine yakın olacağını vurgular (Perniss & Vigliocco, 2014).

Ses sembolizmi, dil ikonizminin en yaygın görünümünden biridir ve bir varlık, hareket veya kavramın dildeki karşılığının o varlık, hareket veya kavramın kendi sesiyle ilişkilendirilerek dilin ses envanterindeki aynı veya yakın unsurlarla eşleştirilmesi esasına dayanır. Örneğin *hıçkır-*, *paturtı*, *şırıl şırıl* veya bebek/çocuk dilinde 'köpek' anlamında kullanılan *hav hav* ya da otomobil, kamyon vd. araçları temsilen sesletilen *han han gibi* biçimler ses sembolizminin en sık tanımlanan, basit düzeydeki örnekleri arasındadır. Dil ikonizminin bir diğer görünümü ise işaret dillerinde ortaya çıkar. İşaret dilleri ikoniklik yönüyle konuşma dillerine kıyasla daha üretken ve aktif bir görünüm sunarlar.³ Örneğin Türk İşaret Dilinde *silgi* objesi ile *sil-* eylemleri bu hareketin el başta olmak üzere ilgili organların kullanılması yoluyla beden hareketleri üzerinden taklit edilmesiyle oluşturulur. Dolayısıyla taklit gerek konuşma dilinde gerek işaret dilinde ikonizmin ortaya çıkışının temel şekillendiricilerindedir. Konuşma dilinde doğal seslerin veya makine sesi gibi ikincil yapay seslerin bu seslere en yakın konuşma sesleriyle taklit edilmesi, işaret dilinde ise varlıkların veya hareketlerin bedensel işaretler

² Dilde makro düzeyde ikonikliğin belli başlı görünümleri ve kategorileri için bk. Downing ve Stiebels (2012). Ayrıca piktografik yazıların veya hiyerogliflerin de dilde ikonikliğin bir türünü temsil ettiğini savunmak mümkündür.

³ Thompson vd. (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, İngiliz İşaret Dilini öğrenen çocukların ikonik işaretleri ikonik olmayanlara kıyasla daha çabuk üretip kavradıkları tespit edilmiştir.

ve hareketlerle taklidi yoluyla ikonik dil biçimlendirilir. Ses sembolizmi çok farklı disiplinlerde ve çalışma alanlarında etkilidir. Örneğin reklamcılıkta ve bu alanda özellikle marka adlarının oluşturulmasında ses sembolizminden faydalanılır (Akyıldız Ay, 2017, s. 21). *Krispi*, *Crunchy* gibi adlar bu tür oluşturmaları örnek teşkil edebilir. Dolayısıyla seslik temsillerin yazıda da temsil edilmesi yoluyla gösterilenin ifadesi daha da etkili hâle getirilmiş olur. Bununla beraber örneğin çizgi romanlarda ses sembolik unsurların bu unsurlarla eşleştirilmiş çeşitli çizimler sunulması etkiyi daha da artırabilir (bk. Resim 1). Ayrıca yine çizgi romanlarda baloncukun şekli de ikonik olarak sesin veya hareketin nitelikleriyle eşleştirilir.

Resim 1. Ses sembolik unsurları çevreleyen temsili çizimler

Dillerdeki bazı durum ve nitelikleri belli ses ikoniklikleriyle eşleştirmek mümkündür. Örneğin genel bir eğilim olarak /k/, /t/ gibi seslerin tırtıklı veya sivri nesnelere adlandırılmasında kullanılması, buna karşın /b/, /m/ gibi seslerin ise yuvarlak veya dairesel nesnelere ifadesinde tercih edilmesi hemen hemen dünya dillerinin geneli için geçerli bir durumdur (Ramachandran & Hubbard, 2001). Öyle ki *tırtık(lı)*, *diken* (< ~ *tiken*) gibi sözcükler unsurları bu durumun ilkinde; bir kıskı alıntı olsa da *bomba*, *boru*, *bulut* gibi sözcükler ise ikincisine örnek olarak sunulabilir. Bu noktada Ramachandran ve Hubbard (2001) tarafından daha çok *bouba/kiki deneyi* olarak bilinen ve deneklere sivri, köşeli bir cisim ile yuvarlak hatlara sahip başka bir cisim aynı anda gösterilerek bunlardan hangisinin *bouba* hangisinin *kiki* olduğunun sorulduğu etkinlikte katılımcıların %95'ten fazlasının sivri köşeli cismi *kiki*, yuvarlak hatlı cismi ise *bouba* olarak adlandırdıkları gözlemlenmiş ve bu durum literatüre *bouba/kiki etkisi* olarak yerleşmiştir.⁴ Bu deneyin ve bu deneyden sonra farklı yaş gruplarına ve toplumsal kesimlere yönelik uygulanan, hatta fonksiyonel MR (fMRI) cihazı gibi araçların da kullanıldığı başkaca deneylerin benzer sonuçlarına göre (bk. Maurer vd., 2006; Ozturk vd., 2013; Peiffer-Smadja & Cohen, 2019) insan zihninin ve düşüncesinin belli şekillerle belli sesler arasında içsel bir bağlantı geliştirdiğini söylemek mümkün hâle gelmiştir. Bu da dilde ikonikliğin farklı bir yönünü temsil etmektedir ve insan dilinin kökeniyle ilgili

⁴ Bu deneyin çok daha öncesinde, 1929 yılında Amerikalı psikolog Wolfgang Köhler tarafından daha sınırlı bir çerçevede benzer bir uygulama gerçekleştirilmiş, yine sivri hatlara sahip bir şekil ile yuvarlak hatlara sahip başka bir şekil okuyuculara sunulmuş ve bunlardan hangisinin *takete* hangisinin *baluba* olduğu sorulmuş ve benzer sonuçlar neticesinde benzer yargılara varılmıştır (Köhler, 1929).

araştırmalara önemli ipuçları sunmaktadır. Öyle ki Ramachandran ve Hubbard (2001) bu deneyin sonuçlarına dayanarak en azından bazı nesnelere adlandırılmasının tamamen nedensiz olamayacağını düşünürler.

Ses ikonikliği dilde farklı işlevleri beraberinde getirebilir. Örneğin uzakta olan nesnelere işaret edilirken uzun ünlülerin kullanımı veya normal süreli ünlülerin uzatılması, yakında olan nesnelere işaret edilirken ise normal süreli veya kısa ünlülerin tercih edilmesi dilde ikonikliğin farklı görünüşleri arasındadır. Bu noktada Türkiye Türkçesinin yerel varyantlarında, örneğin Orta Anadolu'da, uzaktaki bir nesneye işaret ederken elle gösterimle beraber *dö: şorada ~ şorda* (< *ta: şurada*) ifadesinin kullanılması bu duruma bir örnektir. Bu örnekte uzaklık bildirilirken geniş ünlülerin (/o/, /ö/ ile *dö: ve şorda*) tercih edilmesi ancak aksine yakın mesafe bildirirken genellikle düz ünlünün (/u/ ile *şurda ~ şurada ~ burda* gibi) kullanılması da ünlü niteliklerinin mesafe işaretlemeye ikonik gösterimleriyle ilişkilendirilebilir. Bunlarla beraber kısa ve küçük nesnelere normal süreli veya kısa ünlüler barındıran, uzun ve büyük nesnelere ise uzun ünlüler barındıran sözcüklerle tanımlandığına yönelik çalışmalar da mevcuttur (Bross, 2018). Süre gibi farklı kategorilerdeki oranlar da yine ünlü uzunlukları veya kısalıklarıyla işaretlenebilir. Örneğin *çok* unsurunun ünlüsünün uzatılmasıyla *Çoooook uyudun.* gibi bir bağlamda sürenin uzunluğu kodlanabilir veya *uzuuun kıyruklar*⁵ gibi bir öbekte kıyruğun uzunluğu daha fazla ve vurgulu olarak ifade edilebilir.

Cisimlerin sayısı yönüyle dilde ikonik ifadesi de dil ikonizmi kapsamında örneklendirilecek hususlar arasındadır. Örneğin *parça, parçalan-* gibi sözcükler genellikle sayı bakımından (pekiştirilmiş biçimlerine kıyasla) az miktarda olmayı temsil eder. Ancak bu tür sözcüklerdeki seslerin çeşitli konumlarda tekrar edilmesi sayıdaki artışı kodlar: *paramparça (ol-)* gibi. Benzer olarak yoğunluk da yine öğelerdeki seslerin tekrar edilmesiyle ikonik olarak dilde temsil edilebilir. Pekiştiriciler bu noktada nitelikli örnekler sunar: *beyaz, bembeyaz; sarı, sapsarı, ağır; apağır* gibi. Bu tür ses tekrarları ve dudak ünsüzlerinin devreye girmesiyle, gösterilenlerin yoğunluğu dilde ikonik olarak işaretlenebilir. Bu noktada dudak ünsüzlerinin göstergelere eklenerek mübalağa, yoğunluk gibi temsilleri ortaya çıkardığını belirtmek mümkündür. Başka dillerde de benzer mekanizmalar sayı ve yoğunluk yönüyle cisimleri, olguları ve kavramları işaretleyerek ilgili işlevleri yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla pekiştirmelerin ses sembolik yönlerinin bulunduğunu belirtmek mümkündür.

Benzer olarak küçük, kibar nesnelere veya durumların düz veya dar ünlülerle; büyük, kaba kavram, nesne veya durumların, kişilerin ise yuvarlak veya geniş ünlü sözcükler etrafında tanımlandığı bilinir. Örneğin Sapir (1929, s. 62-63), uyguladığı bir deneyde İngilizcede herhangi bir anlam taşımayan *mal* ve *mil* sözcüklerinin her ikisinin de 'masa' anlamına geldiğini vurguladıktan sonra hangisinin daha büyük bir masayı ifade edebileceğini deneklere sormuş ve deneklere göre *mal* sözcüğünün *mil'e* göre daha büyük bir masayı temsil ettiğini ortaya koymuştur.⁶ Bu noktada yapılan tipolojik

⁵ Bu örneklerde aynı vurgulama ve işaretlemeler ünlü uzunluklarının yanı sıra veya ünlü uzunluklarıyla birlikte olacak şekilde ilgili unsurların birden fazla kez tekrarıyla da gerçekleştirilebilir: *Çok çok bekledim* veya *uzuuun uzuuun kıyruklar* gibi.

⁶ Bu durumun ortaya çıkmasında geniş ünlülerin sesletimi esasında ilgili konuşma organlarının genişletilmesi (büyütülmesi) ve bunun da nesnelere, varlıkların veya mesafelerin büyüklüğüyle ilişkilendirilmesi, dar ünlülerin sesletilmesinde ise konuşma organlarının daha küçük olarak biçimlenmesinin etkili olduğu görüşü yaygındır. Diğer bir ifadeyle nesnelere büyüklükleri,

araştırmalar sonucunda boyut (veya mesafe) biçimbilgisine sahip dillerde /i/ gibi yüksek tondaki ön ünlülerin ve yüksek frekanstaki ünsüzlerin küçük boyut ve yakın mesafe ile, bunun aksine /u/ gibi alçak tondaki art ünlülerin ve alçak frekanstaki ünsüzlerin büyüklük ve uzaklıkla ilişkilendirildiği görülmüştür (Downing & Stiebels 2012, s. 381-382). Ancak bunlar bir dil evrenselinden ziyade genel bir eğilim görünümündedir ve daha fazla dilin dahil edileceği, bu konuda yapılacak daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu durumla ilişkili olarak dünya dillerinde küçültme eklerinin de genellikle /ç/, /k/, /ş/ gibi ünsüzler ve /ı/, /i/ gibi ünlülerle oluştuğu genel bir eğilim olarak gözlemlenmesi de belli örnekleme küçültücü işlevdeki ekler sevgi, acıma gibi yan işlevleriyle beraber genellikle bu seslerle ifade edilmektedir (Sarı, 2020, s. 39). Bu noktada Ercilasun da (1997) Türkçede belirli birtakım seslerle oluşan eklerin çoğu durumda benzer işlevleri sağladığı hususunu belirtmiş ve örneğin /ç/ sesini barındıran eklerin öne çıkan işlevlerinin benzerlik, eşitlik, sevgi olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan hayvanlara hitaplarda veya kaba davranışlar sergileyen varlıklara veya kimselere ise /h/ gibi ünsüzler ve /o/ gibi art-yuvarlak ünlülerle sesletildiği gözlemlenmektedir: *hoo*, *hoşt*, *hanzo*, *hohhohho* (şişman birisinin gülme taklidi) gibi. Ayrıca küçültmenin aksine büyütme kategorisinde de /o/ etkindir: *koskocaman* gibi. Bunların aksine zayıf kişiler veya canlılar için *tıkır tıkır*, şişmanlar içinse *lombur lombur*, *zobu gibi* vb. örnekler konuşma dilinde ve yerel varyantlarda yer almaktadır. Tüm bunlar somut nesnelere atfedilmesinde, durumların veya hareketlerin süre, yoğunluk, sayı gibi özelliklerinin ifade edilmesinde ünlü ve ünsüzlerin bazı nitelikleriyle, diğer bir ifadeyle sesbilgisel örüntülerin ve biçimlenmelerin nesnelere şekilleri, boyutları veya konuşma noktasından uzaklıklarıyla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Böylece ses sembolizminin sanıldığı aksine yalnızca ses yansımaları sözcüklerle sınırlandırılmayacağı, ses sembolizmine ait sınırların ve bu hususun içeriğinin çok daha geniş olduğu belirtilmelidir. Öte yandan nesnelere dildeki karşılıklarında ses ikonizmi kapsamında bazı ilkelerin ve modellerin belirlenebileceği, dolayısıyla göstergenin nedensizliği ilkesine daha temkinli yaklaşılması gerektiği vurgulanmalıdır.

2. Görsel İkonik Unsurlar ve Yazı Esaslı Biçimlenmeler

Dillerde varlıkların seslerinin yanı sıra hareketleri veya şekilleri gibi işitme algısının haricinde görme algısına dayalı durumlar da konuşma dilinde (ayrıca daha çok olarak işaret dilinde) taklidi olarak ikonikleştirilebilir ve ikonikleştirilen bu unsurlar kısmî olarak sözvarlığı unsurlarının bir parçası hâlinde bulunabilir. Örneğin İngilizcede *waterfall* 'şelale' (< *water* 'su' + *fall* 'düşme, düşüş') sözcüğü suyun yukarıdan aşağıya düşme hareketinden taklitle oluşturulmuş bir sözcüktür⁷ ve bu düşme hareketi biçimin şekillenmesinde etkili olmuştur. Diğer taraftan *zızzak* (< Fr. *zigzag*) veya parçalı olarak *perde ayak* gibi yapılar da yine görsellik esaslı ortaya çıkarılmış sözlüksel unsurlar hâlini almıştır. Dolayısıyla konuşma dillerindeki ikonik unsurları a) işitsel ikonik ve b) görsel ikonik olarak iki ana kategoride değerlendirmek mümkündür.⁸

genişlikleri seslerin oluşturulması esnasında konuşma organlarının büyüklük ve genişlikleriyle ilişkilidir.

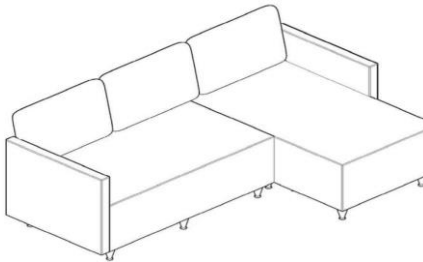
⁷ Bunun aksine ilgili sözvarlığı unsuru Türkçede ses ikoniktir: *çağlayan*

⁸ İşitsel ikonik unsurlarla ilgili olarak genel bir değerlendirme ve alt sınıflandırmalar için Akyıldız Ay (2017) ve Akteker (2023)'e başvurulabilir. Türkçede ses yansımaları sözcükler için bk. Zulfikar (1995).

Görsel ikoniklik şekilsel ikoniklik olarak da literatürde yer almaktadır ve daha çok işaret dilleriyle ilgilidir. İşaret dillerinde yer alan eylemlerin veya olguların şekillerinin, hareketlerin vs. jest ve mimikler ya da bedensel hareketlerle taklit edilmesi bu noktada görsel/şekilsel ikoniklik olarak tanımlanır. Ancak tüm bunların yanı sıra ikonik dilin biçimlendirilmesinde yazıya ait unsurlardan da faydalanılabilir ve örneğin şekil veya görünüş itibarıyla birtakım harflere benzeyen bazı varlıkların veya kavramların dilde ifadesinde bu harflerle sözlüksel unsurlar, neolojizmler oluşturulabilir: *V yaka* (*gömlek/tiştört vs.*), *U dönüşü*, *T cetveli* gibi. Bu tür oluşturmelerde işitmenin aksine görme algısı ön plandadır. Görme algısı sonucunda algılanan şekil yazıdaki bir unsurla (harf, noktalama işareti vs.) şekil yönüyle eşleştirilir bu şekilde ilişkilendirilen varlık veya obje dilde ikonik olarak ifade edilerek yapının sözlükselleşme süreci başlar. Burada ise daha çok şekil yönüyle benzerlik veya taklit etkindir. Dolayısıyla nesnelere tamamının, bir kısmının veya öne çıkan özelliğinin yazıdaki bir unsurla (harfler, noktalama işaretleri vs.) şekle eşleştirilmesi yoluyla görsel ikonik unsurlar ortaya çıkar.

Görsel ikonik unsurların şekillenmesinde alfabe harflerinden veya yine yazıdaki çeşitli noktalama işaretlerinden faydalanılır. Bu hususta benzerlerine veya aynı işlevdeki diğer aletlere, nesnelere kıyasla varlıkların ayırt edici özellikleri alfabe harflerindeki veya noktalama işaretlerindeki bu unsurlarla sağlanır. Örneğin bir *T cetveli*'ni diğer cetvellere ayırt eden husus onun şekle T harfine benzemesidir. Benzer olarak *V yakalı* bir giyeceğin diğer giyeceklere kıyasla ön plana çıkan yönü yakasının yuvarlak veya boğazlı değil de V harfine benzemesidir. Dolayısıyla bu tür görsel ikonik unsurlarda görsellik yönüyle benzetilen öge, baş unsurun tanımlayıcısı veya sınırlandırıcısıdır. Ancak eksiltme yoluyla, kendisine benzetilen öge yapının tamamını karşılar duruma gelebilir. Örneğin *T boru* bir ustanın çırağına söyleminde *İki tane T lazım*. bağlamında eksiltme yoluyla tüm yapıyı tek başına karşılar.

Yazı esaslı biçimlenmeler zihinsel sözvarlığında kodlanmaları yönüyle şeffaflık barındırırlar. Diğer bir ifadeyle, örneğin bir *L koltuk* (bk. Resim 2), görsel olarak L şeklindedir ve koltuğun bu baskın, diğer koltuklara kıyasla ön plana çıkan özelliğini tanımlar. *L koltuk* ifadesiyle ilk defa karşılaşan bir dil kullanıcı için büyük oranda şeffaflık ve tahmin edilebilirlik, anlamca çözümlenebilirlik barındırır. Öte yandan benzer olarak bir *Z bar* sporda kullanılan ve şekli dolayısıyla Z harfine benzeyen bir metal kondisyon aletidir (bk. Resim 3).

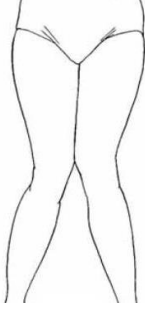
Resim 2. *L koltuk*

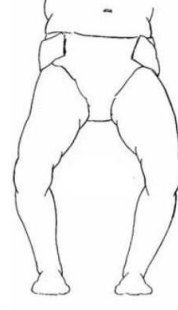
Resim 3. *Z bar*

Görsel ikonik unsurlar aletlerden giyeceklere, insan organlarından yapılara kadar hemen her kategorideki varlığı ve nesneyi dilde ifade etmede yardımcı tanımlayıcılar olarak işlev görebilirler. Bu işlev bire bir veya yakın benzerlikle ilişkilendirilir. Örneğin

insan bacağında şekilsel bozukluğun türlerinden biri, çarpık bacak olarak da bilinen, dizlerin içe doğru kavis yapması diğeri ise dışa doğru kavis yapmasıdır. Bunlardan ilki popüler söylemde *X bacak* (bk. Resim 4) ikincisi ise *parantez bacak* (bk. Resim 5) olarak yer alır. Bu yönüyle görsel ikonik unsurlar tıp gibi Latince vb. dillerden teknik terimlerle olguların ifade edildiği alanlardaki bu olgu ve kavramları alan uzmanı olmayanların da anlayabileceği basitliğe indirgeme işlevi görürler. Bu tür görsel ikonik unsurlar yer yer evrensel olarak da literatürde yer alabilir.

Resim 4. *X bacak*

Resim 5. *Parantez bacak*

Bunların yanı sıra görsel ikonik unsurlar, birden fazla dilsel birimle veya sözlüksel unsurla ifade edilmesi gereken varlıkları kolayca adlandırma yoluyla bir bakıma dilde en az çaba ilkesini gerçekleştirirler. Örneğin *A kesim elbise* oluşturmunda *A*, elbisenin yukarıdan dar ancak aşağılara inildikçe bollaşan kadın elbisesi tipini ifade eder. Bunların yanı sıra bazı teknik çizimlerde yine görsel ikonik unsurlardan faydalanılabilir. Örneğin *S eğrisi*, herhangi bir değişkenin ikinci bir değişken cinsinden değişimini veya ilişkisini gösteren grafik türüdür ve şekli dolayısıyla *S* harfine benzediği için bu şekilde tanımlanmıştır.

Görsel ikonik unsurların büyük bir kısmı farklı dillerde de aynılık gösterir. Bunlardan bir kısmı Türkçeye farklı dillerden ve disiplinlerden geçmiş ve baş unsurları Türkçeleşmiştir (örneğin İngilizce *S curve* terimi Türkçeye *S eğrisi* olarak yerleşmiş durumdadır). Öte yandan farklı yazı sistemlerini kullanan dillerde şekilsel benzerlik aynı kalsa da harflerin seslik değerleri doğal olarak değişebilir. Ancak esas olan ilgili dilin yazıldığı yazı sistemindeki sembol ile varlığın/nesnenin şekli arasındaki aynılık veya benzerliktir.

A takımı, *X ışını* gibi harflerle biçimlenmelerde de görsel ikoniklik sonucu oluşturma izlenimi bulursa bu tür örneklerde herhangi bir görselliğin taklidi söz konusu değildir. Bu sebeple benzer her yapıyı görsel ikonik olarak yorumlamak mümkün değildir. Bu tür oluşumların bir kısmında harf, unsuru şekil yönüyle tanımlamaz, başkaca hususlar yönüyle tanımlar. Dolayısıyla ikonik temsil sunmazlar.

Bulgular ve Tartışma

İkonik dil göstergeleri, nedensiz göstergelerin aksine anlam-yapı ilişkisinde daha şeffaf bir görünüm ve oluşum şeması sunarken zihinsel süreçlerle daha hızlı bir şekilde algılanıp çözümlenebilme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple ikonik dile ait unsurlar; nesnelere veya kavramlar ile bunların dildeki karşılıklarının daha fazla oranda ilişkilendirilmesi yoluyla kodun aktarılması, algılanması ve çözümlenmesi gibi zihinsel süreçleri kolaylaştırmaktadır. Örneğin *hışırda-*, *çatırtı* gibi sese dayalı ikonik dil unsurları ya da *Vyaka*, *U dönüşü* gibi görselliğe dayalı ikonik sözcük biçimleri dinleyici

ya da okur tarafından ilk kez karşılaşılsa dahi tahmin edilebilir ve dolayısıyla çözümlenebilir olma niteliği taşıyacaktır. Bu noktada *U dönüşüne* örnekseme yoluyla örneğin **V dönüşü* gibi daha önce mevcut olmayan veya tanımlanmamış bir dönüş biçimi ifadeyle veya fiziksel olarak dönüş rotasıyla ilk kez karşılaşan bir dil kullanıcısı bu yapıyı çözümlenip yorumlayabilecektir. Benzer olarak **hıkırda-*, **şatırtı* gibi yine sözvarlığında kodlanmamış başkaca unsurlar dil konuşurları için anlaşılabilir ve çözümlenebilir bir görünüm sunacaktır. Bunun yanı sıra ikonik göstergelere maruz kaldıklarında dil kullanıcıları daha önceden tecrübeleriyle (duyularıyla) edindikleri ve zihinlerinde kodladıkları durumları, hareketleri, nesnelere ikonik eşleştirme yoluyla karşılaştırabilirler. Örneğin *vız vız* ikonik öbeğini duyan bir bebek bunu [arı] ile eşleştirir ve çözümlenebilir. Bu yönüyle de ikonik göstergeler duyular yoluyla insan zihninde yer etmiş kavram ve olguları geri çağırma işlevi görürler.

Görselliğe dayalı ikonik dil unsurları bilhassa somutlaştırma yoluyla nesnelere adlandırma ya da nesnelere bazı niteliklerini tanımlamada yöntemler sunmaktadır. Örneğin *L koltuk* gibi tanımlayıcı unsuru görsel bir ikon olan yapıda, koltuğun biçiminin L gibi olduğu veya L'yi anımsattığı, dolayısıyla koltuk kavramını şekli yönüyle sınırlandırdığı ifade edilebilir. Böylece nesnelere detaylandırılmasında veya çeşitliliği artan bazı nesnelere dildeki ifadelerinin türetilmesinde görselliğe dayalı ikonik dil unsurları tanımlama/ayrıntılılandırma görevini üstlenerek kavram karşılama yöntemleri arasında önemli bir işleve sahip olurlar. Bu tür görselliğe dayalı ikonik yapılar ses yansımaları unsurların aksine daha katı ve kesin bir ikonikliğe sahiptir. Örneğin bir horozun ötüşünden kaynaklanan ses yansımaları sözcük farklı dillerde farklı seslerle (harflerle) ifade edilmektedir ancak görselliğe dayalı ikonik unsurlarda yapının görselliğini karşılayan unsurlar (*L, U, V* vd.) aynı yazı sistemi içinde veya varyantları arasında değişkenlik göstermez. Dolayısıyla ses yansımaları unsurlarda bir bakıma mutlak ve kesin ya da değişmez bir ikoniklikten söz edilemezken, yani bunlarda bir bakıma kısmî ikoniklik gözlemlenirken, görsellik temelli unsurlarda kesin bir ikoniklik söz konusudur. Ancak bu tarz unsurlarda ortaya çıkan ilişki ikincil seviyededir. Zira *L koltuk*, *U dönüşü* gibi yapılarıdaki ikonik unsurların ortaya çıkması öncelikle yazıyı gerektirir.

Bu çalışmada ele alınan görselliğe dayalı ikonik unsurlar doğrudan sözcük türetimini sağlamasalar da sözcük türetiminde yardımcı araçlar konumundadırlar ve öbek yapılarında baş unsuru niteleyici, sınırlandırıcı, çeşitlendirici işleve sahiptirler. Örneğin *V yaka* örneğinde *V* unsuru elbiselerin çeşitli yaka biçimlerinden birini tanımlamada ve dolayısıyla yaka veya daha geniş perspektifte elbise nesnesini çeşitlendirmede işlev görmüştür. Bu sebeple görsel ikonik unsurlar dolaylı olarak neolojizmlerin oluşturulmasında ve yeni sözcük biçimlerinin türetiminde, ayrıca kavramların karşılanmasında etkindirler.

Sonuç ve Öneriler

Dilde ikonik biçimlerin ortaya çıkışı kişilerin, daha doğru bir ifadeyle dil konuşurlarının kişisel tecrübeleriyle şekillenir. Diğer bir deyişle dil kullanıcıların duyma, görme gibi duyuşsal becerileri yoluyla varlıkların sesleri veya şekilleri bunlara en yakın dilsel yapıtaşları ile (ses, harf vs.) eşleştirilir ve böylece ikonik göstergeler şekillendirilir. Bu şekillendirme diğer dilsel göstergelerin aksine doğal ve içsel bir bağ sonucu gerçekleştiği için de doğrudan bir nedenli olma durumu ortaya çıkar. Bu çalışmada da böylesi bir bağ ile ortaya çıkmış, görselliğe ve işitime dayalı, bu görselliğin veya işitselliğin yazı sistemindeki çeşitli unsurlarla (harf, işaret vs.) eşleştirilmesi yoluyla

şekillendirilmiş ve büyük bir kısmı evrensel olma niteliği taşıyan ya da taşıyabilecek yapılar genel hatlarıyla irdelenmiştir.

Sese veya görselliğe dayalı ikonik dil unsurları başta olmak üzere dilde ikoniklik konusu psikoloji, tıp, kimya gibi disiplinler arası deneysel çalışmalarla, çeşitli ölçüm ve görüntüleme aletleri eşliğinde daha detaylı inceleme ve karşılaştırmalarla irdelenmelidir. Ayrıca konuşmaya eşlik eden jest ve mimikler ile beden hareketleri de deneysel olarak incelenip araştırılmalı, bu tür unsurlarda farklı diller ve kültürler arasında ortaya çıkan farklılaşmalar ve benzerlikler değerlendirilmelidir. Böylece insan dilinin kökeni ve gelişimi başta olmak üzere dil-zihin ilişkisi, dil-beden uyumu gibi konularda daha fazla bilgiye ulaşılması noktasında önemli verilere ulaşılabilecektir. Öte yandan Türkçe odağında bebeklik ve erken çocukluk döneminde ikonik dil göstergelerinin kullanımlarının her yönüyle (sıklık, işlev, dağılım, sınıflandırma vs.) disiplinler arası bir şekilde araştırılması da dil ediniminde ve gelişiminde bu tür ikonik unsurların önemini anlaşılmasını temin edecektir.

İkonik sözcükler unsurlarının ve ikonik dile ait diğer birimlerin tarihsel süreçte ses değişikliklerine ne derece dayanıklı olduğu hususu bazı konuşma dilleri için araştırılmış olsa da Türkçe için henüz böyle bir araştırma yapılmış değildir. Bu noktada yapılacak araştırmalar sonucunda elde edilmesi muhtemel sonuçlar, dil ikonikliği tipolojisine ve Türkçenin tarihsel-karşılaştırmalı dilbilgisi araştırmalarına önemli veriler sunacak ve ses sembolizminin sesbilgisi düzeyindeki etkilerine dair ipuçları barındıracaktır. Ayrıca ikonikliğin yitimi (*de-iconization*) konusu da dünya dillerinin geneli için en az az araştırılmış konular arasındadır. En başta örneğin ses ikonik olarak ortaya çıkan bir unsurun zamanla çeşitli ses ve/veya anlam değişimlerine bağlı olarak ikonikliğinin ortadan kalkması, bu tür unsurların ikonikliklerinin yitimine yol açar. Örneğin *karga* sözcüğü için böylesi bir varsayım yürütmek olasıdır zira bu sözcük karganın çıkardığı sesle ilişkilendirilir ve dünya dillerin bir kısmında kargayı tanımlamak için benzer ikonik sesler/yapılar tercih edilmektedir. Benzer olarak yazı sisteminin değişmesi sonucunda görsel ikonik unsurların da şeffaflığının kaybolması durumu araştırılması gereken daha detaylı konular arasındadır. Bu tür ikoniklik değişimlerinin incelenmesi de tarihsel-karşılaştırmalı alanda farklı bir araştırma sahası açabilecek potansiyel taşımaktadır.

Kaynakça

- Akteker, O. (2023). Eski Anadolu Türkçesinde ses sembolik unsurlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, 38, 59-84.
- Akyıldız Ay, D. (2017). Ses sembolizmi ve ses-anlam uyumunun farklı bir sınıflandırma denemesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 57, 17-27.
- Bross, F. (2018). Cognitive associations between vowel length and object size: a new feature contributing to a bouba/kiki effect. *Proceedings of the Conference on Phonetics & Phonology in German-Speaking Countries*, 13 içinde (s. 17-20). Berlin: Humboldt University.
- Downing, L. J. & Stiebels, B. (2012). *Iconicity*. J. Trommer (Ed.), *The Morphology and Phonology of Exponence* içinde (s. 379-426). Oxford: Oxford University.
- Ercilasun, A. B. (1997). Türk dilinde ek-ses ilişkisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 45, 40-47.
- Köhler, W. (1929). *Gestalt psychology*. New York: Liveright.
- Maurer, D., Pathman, T. & Mondloch, C. J. (2006). The shape of boubas: sound-shape correspondences in toddlers and adults. *Developmental Science*, 9(3), 316-322.
- Meir, I. & Oksana, T. (2018). *Iconicity*. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Oxford: Oxford University.

- Ozturk, O., Krehm, M. & Vouloumanos, A. (2013). Sound symbolism in infancy: evidence for sound–shape cross-modal correspondences in 4-month-olds. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(2), 173-186.
- Peiffer-Smadja, N. & Cohen, L. (2019). The cerebral bases of the bouba-kiki effect. *NeuroImage*, 186, 679-689.
- Perniss, P., Thompson, R. L. & Vigliocco, G. (2010). Iconicity as a general property of language: evidence from spoken and signed languages. *Frontiers in Psychology*, 1, 227.
- Perniss, P. & Vigliocco, G. (2014). The bridge of iconicity: from a world of experience to the experience of language. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 369.
- Ramachandran, V. S. & Hubbard, E. M. (2001). Synaesthesia: a window into perception, thought and language. *Journal of Consciousness Studies*, 8, 3-34.
- Sapir, E. (1929). A study in phonetic symbolism. *Journal of Experimental Psychology*, 12, 225-239.
- Sarı, İ. (2020). *Türkçede küçültme*. Ankara: Nobel.
- Thompson, R. L., Vinson, D. P., Woll, B. & Vigliocco, G. (2012). The road to language learning is iconic. *Psychological Science*, 23, 1443-1448.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede ses yansımaları kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.